

IN VOGELVLUCHT

BORGTERREIN EWSUM

Het borgterrein Ewsum te Middelstum is een van de weinig overgebleven en min of meer ongeschonden borgterreinen in Groningen. Het beheer van het terrein is er onder meer op gericht om door aanvullende beplanting het borgterrein verder in het tegenwoordige landschap te integreren.

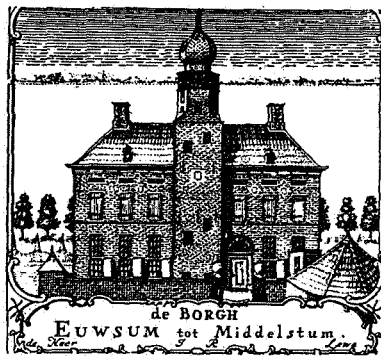
Paul Paris

IN DE ZEEKLEIDISTRIKTEN VAN FRIESLAND EN Groningen hebben borgen en borgterreinen evenals terpen lange tijd het beeld van het landschap beheerst. Eeuwenlang hebben borgen en hun bewoners de spil gevormd in het politieke en agrarisch-ekonomische leven van een streek. Elk dorp had vroeger wel één of soms meerdere borgen. Omstreeks het midden van de 17de eeuw telde de provincie Groningen alleen al ruim honderd borgterreinen met bijbehorende borgstee. Tegenwoordig is dit aantal tot een dozijn teruggelopen. Met de beplantingen — zoals oprijlanen en boomsingels — hebben de thans overgebleven borgen behalve een kulturhistorische, tevens een landschappelijke betekenis. Een enkele borg wordt nog partikulier bewoond, de meeste echter hebben een museale bestemming gekregen en zijn als zodanig opgenomen in het hedendaagse kulturele en recreatieve leven. Bekende voorbeelden zijn de Menkemaborg te Uithuizen en de Fraelymaborg te Slochteren.

De oer-vorm van de borg is het steenhuis. In feite was dit geen huis, maar een versterkte toren; veelal vierkant en omgeven door een gracht. In het steenhuis konden de hoofdelingen (de machtige families van een streek) met hun huurlegertjes in benarde tijden hun toevlucht nemen. In de buitengewesten van Friesland en Groningen was namelijk in de 13e en 14e eeuw elke vorm van centraal gezag

afwezig. De feodale anarchie maakte hier toen de dienst uit. Grootgrondbezit, geld en gewapende steun waren belangrijk om het gezag aan de plaatselijke bevolking op te leggen. Ook onderling streeden de hoofdeling-families om de macht. Tegen het einde van de Middeleeuwen namen de politieke strubelingen af. De steenhuisen werden daarom geschikt gemaakt voor permanente bewoning. Het steenhuis werd tot landhuis of borg verlengd en soms werden er één of twee vleugels aangebouwd.

Buiten de slotgracht werd een buitenterrein

aangelegd, met dienstgebouwen zoals stallen en schuren: de schathuizen. Dit voorterrein met schathuizen werd weer door een tweede gracht omgeven. Een monumentale oprijlaan met dubbele boomhagen verbond het borgterrein met de dichtstbijzijnde openbare weg. Deze ruimtelijke structuur van borgterreinen is op de luchtfoto nog goed herkenbaar. Op de voorgrond de Oosterbuursterweg. Een lange, met leilinden geflankeerde oprijlaan leidt naar het borgterrein. Binnen de buitenste gracht lagen vroeger twee schathuizen. Hiervan is er één overgebleven. Later is hier in de eerste helft van deze eeuw een grote schuur tegenaan gebouwd. Deze schuur is een mooi en zeldzaam voorbeeld van architectuur in Amsterdamse stijl. Binnen de eerste gracht lag op een eilandje (de klip) de borgstee. Deze borg is in 1863 afgebroken, overgebleven is alleen het onderste gedeelte van een geschutstoren. Op de foto is de nok en de spits van deze toren tussen de bomen nog net zichtbaar.

Deze geschutstoren werd in 1472 op gezag van Onno van Ewsum — eens de rijkste hoofddeling van de Ommelanden — aan de toenmalige borg vastgebouwd. De Ewsums behoorden tot een van de belangrijkste hoofdelingen-geslachten. In 1491 bestond het grondbezit van deze familie uit 1900 ha, waarvan 22 ha voor rekening kwam van de borg te Middelstum. De loop der geschiedenis echter maakte gaandeweg een einde aan de borgenrijkdom. De achteruitgang van het bezit van de Ewsums in latere eeuwen deelt dit geslacht met andere hoofdelingen-families. In de Bataafse en Franse tijd verarmde de adel en tegelijkertijd kwam de boerenstand op. Onderhoud en beheer van borgen en borgterreinen konden de bewoners niet meer opbrengen. Het lot van menig borgstee was de slopershamer en slechts de verkoop van de gehele hootopstand van een terrein bracht nog wat geld op. Zo werden in 1862 van Ewsum 150 zware eiken en 100 essen gekapt. Het huidige beheer van het borgterrein is gericht op behoud van de bestaande toestand en waar mogelijk herstel van de oorspronkelijke beplanting en structuur. In dit kader is enige tijd geleden door Staatsbosbeheer in het verlengde van de oprijlaan een fietspad richting Middelstum aangelegd (rechtsonder op de foto). Net als de lanen in vroeger tijd is deze weg aan weerszijden beplant met een dubbele rij leilinden. Deze nieuw aangelegde laan is opgenomen in een routebeschrijving die door de VVV te Middelstum wordt uitgegeven. ●